

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi (93 Harbi) Sırasında Tahran Sefareti'nin Faaliyetleri

Activities Of Tehran Embassy During 1877-1878 Ottoman-Russian War (93 War)

Emrah AKAR¹
Mehmet ÖZMENLİ²

¹Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Giresun, Türkiye

²Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Giresun, Türkiye

¹Department of Social Studies Education, Giresun University, Institute of Social Sciences, Giresun, Turkey

²Department of Turkish and Social Sciences Education, Giresun University, Faculty of Education, Giresun, Turkey

öz

Osmanlı Devleti ve İran yüzyıllar boyunca birbirlerine rakip olarak mücadele etmişlerdir. Bu mücadeleler uzun yıllar devam ederek bazı zamanlarda şiddetli çatışmalara sahne olmuştur. XIX. yüzyıla gelindiğinde her iki ülkenin de Avrupalı güçler karşısında gerilemesiyle beraber ilişkilerinde çatışmadan ziyade diplomasi önem kazanmıştır. Diplomasinin önem kazanması sonucu ortaya çıkan ihtiyaç gereğince Osmanlı Devleti Tahran'da 1848 yılında bir Sefaret açmıştır. II. Abdülhamid'in tahta çıkmasından kısa süre sonra birtakım siyasi gelişmeler sonucunda Osmanlı Devleti, Rusya ile Nisan 1877'de harbe girmiştir. Harpten mağlup ayrılan Osmanlı Berlin Antlaşmasıyla beraber oldukça önemli kayıplara uğramıştır. Harbin öncesinde Osmanlı ve İran arasında bazı meselelerden dolayı sorunlar bulunmaktaydı ve ilişkiler dostane bir atmosferden uzaktı. Osmanlı Devleti yöneticileri çok iyi ilişkiler içinde olmadıkları İran'ın Rusya ile bir ittifaka girmemesi için çaba sarf etmişlerdi. Rusya da harbin öncesinde ve esnasında Osmanlı'ya karşı üstünde büyük etkisi olduğu İran'ı kendi safına çekmeye uğraşmaktaydı. Tahran Sefareti harp boyunca İran ve Rusya'yı izleyerek, elde ettiği istihbaratları raporlayıp İstanbul'u bilgilendirmiştir. Sefaret harbin başlangıcından evvel İran'ın Osmanlı'ya yönelik emelleri ve planlarını tuttuğu raporlarla İstanbul'a bildirmiştir. Harbin başlangıcıyla izleme faaliyetlerini sürdüren Tahran Sefareti İran'ın özellikle Osmanlı sınırına yakın bölgelerdeki faaliyetlerini dikkatle izleyerek İranlı yetkililer nezdinde girişimler yaparak bu faaliyetlerin mahiyetini anlamaya çalışmıştır. Sefaret harp esnasında Rusya'ya yönelik raporlar da göndermiştir İstanbul'a. Bu raporlar İran dahilindeki Rus görevlileri ile Kafkasya civarındaki Rus birliklerine yönelik bilgileri içermiştir. Sefaret izleme ve raporlama faaliyetleri dışında İran nezdinde girişimlerde bulunarak İran'ın tarafsızlığına yönelik teminat almaya çalışmıştır. Harp boyunca İran Şahı ve devlet yetkilileri ile görüşen Tahran Sefareti görevlileri İran'ın tarafsızlığını bozmaması için çaba harcamışlardır. İzleme-raporlama ve İran'dan tarafsızlık teminatı alma çabalarının dışında Osmanlı Ordusunun bazı ihtiyaçları da Tebriz Başşehbenderliği vasıtasıyla İran'dan karşılanmıştır. Bu çalışmayla 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi (93 Harbi) boyunca Tahran Sefareti'nin faaliyetleri incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İran, Osmanlı Devleti, Rusya, Tahran Sefareti

ABSTRACT

The Ottoman Empire and Iran have struggled each other as rivals for centuries. These struggles have continued for many years and have been the scene of violent conflicts from time to time. In the XIX. Century, with the decline of both countries against the European powers, diplomacy rather than conflict gained importance in their relations. Due to the need that arose as a result of the importance of diplomacy, the Ottoman Empire opened an Embassy in Tehran in 1848. Ottoman Empire shortly after II. Abdulhamid's accession as a result of some political developments, it entered the war with Russia in April 1877. The Ottoman Empire, which was defeated in the war, suffered important losses with the Treaty of Berlin. Before the war, there were some problems between the Ottoman Empire and Iran due to some issues and relations were far from a friendly atmosphere. The rulers of the Ottoman Empire made an effort to avoid Iran, with whom they had not very good relations, from entering into a union with Russia. Before and during the war, Russia was trying to take Iran, which had a great influence on it, to itself side against the Ottomans. The Tehran Embassy followed Iran and Russia throughout the war and reported the intelligence it obtained and has informed Istanbul. Before the start of the war, the Embassy has informed Istanbul related to Iran's ambitions and plans for the Ottoman Empire, with reports it kept. The Tehran Embassy, which continued its monitoring activities from the beginning of the war, carefully followed the activities of Iran, especially in the regions close to the Ottoman border and has tried to understand the content of these activities by making initiatives with the Iranian authorities. The Embassy also sent reports about Russia to Istanbul during the war. These reports has included information about Russian authorized in Iran and Russian troops around the Caucasus. Apart from monitoring and reporting activities, the Embassy has tried to get assurances for Iran's neutrality by taking initiatives in Iran. During the war, Tehran Embassy authorized, who met with the Shah of Iran and state authorized, has made an effort not to disturb the neutrality of Iran. Apart from monitoring-reporting and the efforts to get a guarantee of neutrality from Iran, some of the needs of the Ottoman Army were also met from Iran through the Tabriz general consulate. With this study, the activities of the Tehran Embassy during the 1877-1878 Ottoman-Russian War (93 War) will be tried to be examined.

Keywords: Iran, Ottoman Empire, Russia, Tehran Embassy

Bu çalışma Doç. Dr. Mehmet ÖZMENLİ'nin danışmanlığında Emrah AKAR tarafından "II. Abdülhamid Devrinde Osmanlı Devleti'nin Tahran Sefareti (1876-1909)" isimli Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı (Doktora Programı)'nda hazırlanmakta olan doktora tezinden üretilmiştir.

Geliş Tarihi/Received: 11.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 28.04.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Emrah AKAR
E-posta: emrah.akar@hotmail.com

Atif: Akar, E., & Özmenli, M. (2022).
1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi (93 Harbi)
Sırasında Tahran Sefareti'nin Faaliyetleri.
Turcology Research, 74, 393-400.

Cite this article: Akar, E., & Özmenli, M.
(2022). Activities Of Tehran Embassy
During 1877-1878 Ottoman-Russian
War (93 War). *Turcology Research*, 74,
393-400.

Content of this journal is licensed
under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

Giriş

Turan-İran mücadeleleri tarihin çok eski devirlerine kadar uzanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin kurulmasından sonra da bu mücadeleler devam etmiş bilhassa Safevi Devleti ile ilişkiler genelde yüksek yoğunlukta çatışmalara sahne olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Batı karşısında gerilemesi, İran'da ise Kaçar

hanedanlığı döneminde ülkede Rusların ve İngilizlerin ülkenin bağımsızlığını zedeleyecek derecede etkinlik kazanmaları sonucu Osmanlı-İran ilişkilerinin çehresi XIX. yüzyılda değişerek çatışmadan uzak, mücadelenin düşük yoğunlukta olduğu, diplomasiye önem kazandığı bir döneme girmiştir. Diplomasiye önem kazanması sonucu doğal olarak diplomasiye yürütecek aktörlerin varlığını zorunlu kılmaktaydı. Bu zaruri durum sonucunda da Osmanlı Devleti Tahran'da H.10 Recep 1264 (M.12 Haziran 1848) tarihli irade ile Sefaretini kurmuştur (BOA, İ.HR. 46/2186).

Bu çalışmada Osmanlı Devleti açısından önemli kırılma noktalarından biri olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi boyunca Tahran Sefareti'nin İran'daki faaliyetleri incelenerek açıklanmaya uğraşmıştır. Çalışma için dönemin Osmanlı arşiv belgeleri taranarak incelenmiş, konuyla alakalı olduğu tespit edilen belgeler tercüme edilerek çalışmada kullanılmıştır. Osmanlı arşiv belgeleri dışında ulaşılabildiğimiz The National Archives belgelerinden "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi ve Siyasi Atmosfer" başlığında yararlanılmıştır. Arşiv belgeleri haricinde konuyla alakalı yapılmış araştırmalar da dikkatle incelenerek çalışma hazırlanmıştır.

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi ve Siyasi Atmosfer

II. Abdülhamid tahta çıkmasıyla beraber devletin mevcut birçok sorunu ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Saltanatının birinci yılı dolmadan siyasi gelişmeler sonucu devlet Ruslarla harbe sürülenmiş, II. Abdülhamid saltanatı, Osmanlı Devleti tarihinin en kritik savaşlarından biriyle başlamıştı. Bilhassa Balkanlardaki mevcut sorunları çözmek amacıyla İngiltere'nin önerisiyle İstanbul'da 1876'nın sonlarında bir konferans (Tersane Konferansı) toplanmış, Osmanlı Devleti yeni ilan ettiği Kanun-i Esasi'ye dayanarak büyük güçlerce yapılan önerileri reddetmişti. Bu şekilde konferansın başarısızlığa uğramasından sonra Rusya 24 Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişti (Zürcher, 2000: 113-114). Pasif bir savunma düzeninde Osmanlı Ordusunun, Ruslara karşı koyarak, kesin bir zafer kazanmalarına engel olmasına rağmen, Plevne şehrinin düşmesiyle savaş yeni bir safhaya geçmiştir. Plevne'deki Osmanlı savunmasını etkisiz hale getirdikten sonra Rusların Balkanlardaki Slav devletlerinden yeni müttefikler edinmesi ve Edirne ile İstanbul üzerine yürüme kudretini elde etmesi sonucunda Osmanlı hükümeti mütareke için arayışlara girmiştir (Kartal, 1983: 57-58). 3 Mart 1878'de Ruslarla oldukça ağır şartlar içeren antlaşma (Ayastefanos Antlaşması) yapılmış ancak özellikle İngiltere başta olmak üzere Avrupa devletleri bu antlaşmayı kabul etmediklerinden Berlin'de toplanarak antlaşmaya son şeklini (Berlin Antlaşması) 13 Temmuz 1878'de vermişlerdir (İnalçık, 2016: 285-286). Bu antlaşmayla Kars, Ardahan, Batum'un dışında Osmanlı Devleti'nin hemen hemen güneydoğu Avrupa'daki tüm kontrolü elden çıkmış ve yarısı Müslüman olan beş buçuk milyon nüfus da kaybedilmiştir (Hale, 2003: 19).

Osmanlı Devleti ile İran arasındaki ilişkiler özellikle başta sınır sorunu olmak üzere bazı meselelerden dolayı genelde dostane ilişkilerden uzak mesafeli bir tonda sürdürülmüştür. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi öncesinde İran Şahı Nâsırüddin'in Bağdat ile İstanbul'u ziyaret etmesi dostane ilişkiler kurulmasına zemin hazırlamıştır. Ancak Rusların propagandalarının da etkileriyle İran Şahı Nâsırüddin'in ziyaretleri sonucu oluşan hava bozularak tersi bir atmosfer oluşmuştur (Saray, 1999: 89). Savaştan çok kısa süre önce Tahran'daki gazetelere de yansıyan (BOA, HR.TO. 104/22-1) Medine'deki İranlı hacılara bölge ahalisi tarafından saldırılması olayı iki ülke ilişkilerini bu kritik dönemde biraz daha gerilmesine neden olmuştur.

Dönemin belgelerini incelediğimizde Osmanlı devleti yöneticilerinin İran'ın Rusya ile bir ittifaka¹ girmesi ihtimalinden çekindikleri ve bunu engellemeye yönelik diplomasi işlettikleri söylenebilir. Dönemin bir İngiliz gazetecisi Edmund Ollier, "Çeşitli sebepler sonucu Şah Moskova'ya karşı güçlü eğilim göstermişti." ifadesiyle İran'ın Rusya'ya yaklaşımını betimlemiş ve Şahın Petersburg'a "Rus birliklerinin İran topraklarından geçmesi" görüşmelerini sonuçlandırmak için özel elçi yolladığını da bildirmiştir (Ollier, 1912: 160-161). Bu atmosfer içinde İstanbul, Tahran, Londra ve Petersburg arasında bir telgraf trafiği olduğu ve İran-Rus ilişkilerinin mahiyetinin Osmanlı ile İngiliz diplomatları tarafından anlaşılmasına çabaladığı görülmektedir.

Rusların savaşın öncesinde Osmanlı'ya karşı bir cephe oluşturma ve bu cepheye İran'ı da dâhil etme çabasında oldukları görülmektedir. Hariciye'ye Tahran Sefareti'nden gelen 22 Mayıs 1875 tarihli bir telgrafta; Rusya, Prusya ve Avusturya'nın Osmanlı aleyhinde bir ittifaka girdikleri ve Rusya'nın bu ittifaka İran'ı da dahil etmek için Bağdat'ı vaat ettiğine dair haberler alındığından bahsedilmiştir (BOA, HR.SYS. 726/2). 15 Kasım 1876 tarihli Lord Derby imzalı İngiltere'nin İran Elçisi Thomson'a giden telgrafta da, Mirza Melkum Han ile yapılan görüşmede Rusların olası bir savaş halinde İran'ın Türkiye'ye karşı yer alması konusunda baskı yapabileceğini ve bunun içinde bazı teşvikler önerebileceğini söylediği bildirilmiştir. Ayrıca İran politikasının şimdilik tarafsız kalmak yolunda olacağı kanaatinde olduğundan da bahsedilmiştir (TNA. FO. 424/45. No. 311). Lord Derby imzalı İngiltere'nin İran Elçisi Thomson'a giden 26 Ocak 1877 tarihli başka bir telgrafta ise Melkum Han'ın yapılan bir görüşme esnasında ulaştığı son bilgilere göre olası bir savaş durumunda İran'ın Rusya'ya yardımını sağlamak amacıyla Osmanlı ile olan sorunların sürdürülmesi için entrikalar çevrildiğini belirttiği dile getirilmiştir. Ayrıca bu telgrafta Melkum Han'a cevaben İran'ın böyle bir işe girişmesinin çok yanlış olacağı, böyle bir durumda İngiltere'nin tüm sempati ve desteğini kaybedeceğini ve Rusya'nın İran üzerindeki etkisini arttıracak olduğunu söylediği de bildirilmiştir (TNA. FO. 424/48. No. 301). Bu dönemde Osmanlı Devleti yöneticilerinin İngiltere nezdinde girişimler yaparak olası İran-Rus ittifakını soruşturduğu görülmektedir. 7 Nisan 1877 tarihli İngiltere İstanbul Büyükelçiliği Sekreteri Mr. Jocelyn tarafından gönderilen telgrafta; Osmanlı Sadrazamının kendisine İngiliz hükümetinin İran ile Rusya arasında bir savunma veyahut saldırı ittifakı ile ilgili bilgisi olup olmadığını sorduğu ve kendisinin de bu konu hakkında bilgisinin olmadığı cevabını verdiğini belirtmiştir (TNA. FO. 424/51. No.102). 14 Nisan 1877 tarihli Osmanlı Devleti'nin Londra Sefareti'nden gelen telgrafta ise Lord Derby ile yapılan görüşme aktarılmış ve Lord Derby'e, Rusya ile İran arasında gizli bir anlaşmaya dair malumat sahibi olup olmadığı sorulduğu belirtilmiştir. Bu soru üzerine Lord Derby'nin; daha haber alamadığı, bu tarz gizli anlaşmaların tespitinin zor olduğu ve Rusya'nın baskılarına İran'ın aralarındaki güçlü ilişki sebebiyle mukavemet edemeyeceği cevabını verdiği bildirilmiştir (BOA, HR.TO. 125/117-1). Tüm bu gelişmelere rağmen İran'ın, Rusya ile aralarında gizli bir anlaşma olmadığına dair güvence verdiği de belirtilmektedir (TNA. FO. 424/51. No.355).

İran'ın yukarıda belirttiğimiz güvencesine rağmen savaşın başlamasından sonra da Rusya'nın İran'ı ikna için girişimlerini sürdürdüğü ve İran'ın da bir takım şüpheli faaliyetler içinde olduğu anlaşılmaktadır. İngiltere'nin Osmanlı Elçisinin 27 Nisan 1877 tarihli telgrafında Dışiş-

1 Kırım Harbi esnasında İran ve Rusya Osmanlı'ya karşı bir ittifaka girmişlerdi. Geniş bilgi için bk. Türk, 2013.

leri Bakanının kendisine; 2000 Caf ailesinin göreve hatta top istemeye hazır olduğu, toplara 20.000 tümen ödendiği, savaş hazırlıklarının bir an önce tamamlanması için emir yollandığı ve Türk sınırına saldırı hazırlığında bulunan Rusya ile İran arasında bir anlaşma olduğunu naklettiğini bildirmiştir. Ayrıca telgrafta; Tahran'da Rus Elçisi ile İran Dışişleri Bakanı arasında yürütülen müzakerelerin Türkiye'ye karşı ortak bir hareket planı ve bu yönde bir anlaşma yapılmasıyla sonuçlandırıldığını anlaşıldığı belirtilmiştir (TNA. FO. 424/51. No.553). Aynı gün tarihli İngiltere'nin İran Elçisinin telgrafında ise; Rus Elçisinin dün İran dışişleri Bakanını gördüğü ve İran Hükümetinin nasıl bir tutum alacağını açıklamasını talep ettiğini belirtmiştir. Rus Elçi İran'ın tarafsızlık politikasını göz önünde tutarak, İran'ı Osmanlı'ya karşı cephe alması için içeriği tespit edilememiş bazı önerilerde bulunduğu ve değerlendirmelerin sürdüğü ancak bir kararın alınmadığından da bu telgrafta bahsedilmiştir (TNA. FO. 424/52. No.238). Bu gelişmelere rağmen İngiltere'nin Rusya Büyükelçisi 29 Nisan 1877 tarihli telgraflarında; meslektaşlarından aldığı bilgilere göre Prens Gorchakov'un İran'ın askeri gücünü değersiz bulduğu ve savaşta Türkiye'ye karşı İran'la bir işbirliği istemediğini bildirmiştir (TNA. FO. 424/51. No. 615; FO. 424/53. No.385). Prens Gorchakov'un bu ifadelerine rağmen Rusların savaş boyunca İran'ı yanına çekme çabasında oldukları yine bahsettiğimiz telgraf trafiğinden anlaşılmaktadır.

Tahran Sefareti 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi boyunca yukarıda betimlemeye çalıştığımız ortamda görevini sürdürmüştür. Bu süreçte başta askeri olmak üzere çeşitli istihbari bilgiler sağlamak, İranlı yetkililerle diplomatik temaslarda bulunup onlardan tarafsızlık teminatı almak ve ordunun bazı ihtiyaçlarını karşılamak gibi görevleri ifa ettiğini müşahade etmekteyiz. Sefaret bu faaliyetlerini kimi zaman kendi inisiyatif ile kimi zaman da aldığı emirler üzerine yürütmüştür.

Tahran Sefareti'nin İran'a ve Rusya'ya Yönelik İzleme ve Raporlama Faaliyetleri

Sefaretin savaş boyunca ve hatta savaşın başlangıcından evvel de İran'ın Osmanlı'ya karşı özellikle askeri faaliyetlerini izleyerek İstanbul'u bilgilendirdiği görülmektedir. H.22 Şaban 1293 (M.12 Eylül 1876) tarihli Tahran Sefiri imzalı tahriratta İran'ın Osmanlı'ya karşı bazı askeri ve siyasi planları anlatılmaktadır. Bahsi geçen bu tahriratta İranlıların bir süredir Osmanlı aleyhinde hareketler içinde olduğu ve yapılan tahkikatında bunu doğruladığı belirtilmiştir. Tahrirattaki *"İran'ın en ehliyetli serdarı sayılan Şehzade Hüsamü's-Saltana bu sene haremiyle beraber Hicaz'a gitmek isteyip bu günlerde hareket hazırlığında olduğu halde haremi yalnız gitmek üzere Şah Hazretleri kendisini alıkoymuştur. Geçenlerde arz olunduğu üzere Osmanlı Devleti'nin mevcut sıkıntılarında ötürü Bağdat'ı almak için bundan âlâ fırsat olmaz bu iş bana havale olursa uhdesinden gelmek pek kolay idi eğer bu yolda telef olsam şehid olurum diyen bu zattir ve bizim hudut üzerinde bulunan askerler için telgrafla Tebriz'den on bin kıyye kurşun sipariş olunup gönderilmek üzere hazırlanmış ve bir de bu günlerde Sipahsalar ile diğer bazı zevattan oluşan bir özel komisyonda Amerika'dan tüfenk satın alımı konuşulmuş olup haber verildiğine göre Asakir-i Şahane elinde bulunan Hanri Martin tüfengi satın alınmıştır. Bugün diğer bir güvenilir mahalden alınan habere göre Şahlarda bulunduğu esnada yani yaklaşık bir buçuk ay önce orada bazı ümenâsiyla meşveret ederek müsait fırsatın olduğundan Kerbela'nın alınmasına karar verilmiş ve Mazenderan'dan beş bin, Irak-ı Acem ile Farsî'den beş bin, Kirmanşah ile Luristan'dan on bin ve Azerbaycan'dan yirmi bin asker tertip olunup gerektiği vakit hareket ettirmek üzere hazır bulunmaları için gereken kişilere emirler çıkarılmış hatta Mazenderan hakimi hususuna ait olan askerleri hazırlamış ise de sevk etmek için beklediği haber gelmemiş olduğundan durumu Tahran'daki Kapu Kethüdası'na bildirmiş ve bu askerin nereye gideceğini sorduğunda Kerbela'yı almak için bir hayırlı niyet olduğu ve fakat henüz sırası gelmediği cevabını almıştı. İşbu rivayet esas ve karar vakti cihetiyle önceki tahkikatım tamamıyla tevafuk edip ..."* (BOA, Y.A.RES. 1/1-4) ifadeleriyle İran'ın planları aktarılmıştır.

Tahran Sefareti'ne gelen H.26 Zilkade 1293 (M.13 Aralık 1876) tarihli telgrafta İran'ın Bağdat sınırına asker sevki niyetinde olduğu haberi alındığı bildirilmiş ve bu niyetin sebebinin İran Hariciye Nezaretine sorularak alınacak cevabın acil olarak yollanması talep edilmiştir (BOA, HR.SYS. 2930/15-1). H.1 Zilhicce 1293 (M.18 Aralık 1876) tarihli Tahran Sefareti'ne gelen başka bir telgrafta ise; talep edilen cevabın hala gelmediği belirtilerek bu gibi meselelerde yapılması gerekenler hatırlatılmış ve konu ile alakalı malumat alınıp mütalaalar eklenerek acilen gönderilmesi talep edilmiştir (BOA, HR.SYS. 2930/16-1). Tahran Sefiri Münif Paşa H.14 Zilhicce 1293 (M.31 Aralık 1876) tahriratıyla konuyla alakalı malumat vermiştir. Tahriratta İranlıların uygun ortam olması halinde Bağdat'a saldırı için hududa asker ile mühimmat yolladıklarından bahsedilmiştir. Yapılan tahkikata göre Zohab'a sekiz fevç asker, bin atlı, on altı kıta top; üç yüz yük çadır, elbise ve cephaneye gönderilip güya ileride ihtiyaç halinde sevk olunması için on iki fevç ile kırk top hazırlanmak üzere olduğu ve başka hazırlıkların dahi tasarlandığını bildirilmiştir. Bahsi geçen tahriratta İran Hariciye Vezirinden izahat talep edildiği ve iki seneden beri alındığı gibi İran aşiretlerini düzen altına almak için Zohab'da bir ordu teşkil edildiği cevabıyla birlikte Osmanlı hakkında asla bir kötü niyet olmadığına dair bir teminat alındığı ifade edilmiştir. Edindiği bilgileri aktaran Münif Paşa tahriratın devamında düşüncelerini belirtmiş özetle; iki seneden beri ordu kurulmasına karşı bu sene daha özenli hazırlanılmasına ilaveten önceden belirtildiği üzere Hüsamü's-Saltana'nın Kürdistan ile Kirmanşah hükümetine tayin edilmesi ve Rusya ile ittifak yapılması tasavvuruna dair Mirza Hüseyin Han'a isnat edilen sözlere bakılırsa İran'ın iyi niyetine şüphe olunacağını belirtmiştir. Bunların dışında; Osmanlı'ya karşı harekete geçilmeyeceğine dair İngiliz ile Fransız Sefirlerine de teminat verildiğini, İran'ın askeri yetersizliğinden ötürü Osmanlı ile harbi göze alamayacağını, şimdilik İran'ın hareketlerinin pek önemsenmeye gerek olmadığını, ancak Ruslar ile harp başlarsa ihtiyata riayet için İran ordularına mukabil birkaç taburdan oluşan bir ordu kurularak hazır olduğunun belli edilmesinin İran'ın tehlikelerini bertaraf etmeye yeteceğini zannettiğini de sözlerine eklemiştir (BOA, İ.HR. 273/16486-5).

Ruslarla harbin başlamasından sonra da Tahran Sefareti'nin İran'ın askeri faaliyetlerini izleyerek raporladığı müşahade edilmektedir. H.27 Recep 1294 (M.7 Ağustos 1877) tarihli Tahran Maslahatgüzarı² imzalı tahriratta Erzurum sınırı üzerinde bulunan Selmas tarafına İran'ın asker sevk etmesinin nedeninin İran Hariciyesinden öğrenilmesi emri sonucunda Sefaretin konu ile alakalı açıklamaları sunulmuştur. Tahriratta durumun İran Hariciye Veziri Mirza Hüseyin Han'a sorulduğu, hududa asker sevk edilmesinin nedeninin İran Şekal aşiretinin

2 Harbin başlamasından kısa süre önce Tahran'da Osmanlı Sefiri olarak bulunan Münif Paşa'nın Maarif Nezareti'ne tayini sonrasında boş kalan Sefaret yeni sefir gelene kadar maslahatgüzar olarak İsmail Zühdü Bey tarafından idare edilmiştir. Eski sadrazamlardan Hacı Salih Paşa'nın torunu, devlet memurlarından Mehmed Esad Bey'in oğlu olan İsmail Zühdü Bey H.1252 (M.1836-1837)'de İstanbul'da doğmuştur. Düzenli bir tahsil görmeyip diploma almamasına rağmen bazı dini ve fenni dersler görerek Arapça, Farsça ve Fransızca öğrenmiştir. Mülazemet Babıali Tercüme Odası'na girerek memuriyet hayatı başlayan İsmail Zühdü Efendi, Atina Sefareti Başkanlığı, Tahran Sefareti Başkanlığı ve Maslahatgüzarlığı, Tiflis Başşehbenderliği, Batavya Başşehbenderliği, Bombay Başşehbenderliği gibi dışişleri görevlerinde bulunmuştur. Dışişleri görevlerinin yanında Bursa Vilayeti Muavinliği, Bursa Vilayeti Merkez Mutasarrıflığı, Giresun Kaymaklığı, Maarif Nezareti Mektupçuluğu gibi çeşitli memurluklarda da bulunmuştur. BOA, DH.SAİD. d. 4/20; HR.SAİD. 2/3-3; HR.SAİD. 2/3-4; HR.SAİD. 2/3-5; HR.SAİD. 2/3-6

gerek Van Vilayeti dahilinde ve gerek Urumiye ile Selmas taraflarında yaptıkları fenalıkları arttırmaları sonucu emniyeti sağlamak amacıyla olduğu cevabının alındığı belirtilmiştir. Ayrıca Mirza Hüseyin Han'ın, İran'ın Osmanlı Devleti'ne karşı bir niyeti olmadığı ve iyi niyete sahip olduğunu ifade ettiği de bahsi geçen tahriratta bildirilmiştir. Tahriratın devamında Mirza Hüseyin Han'ın ifadelerinin Sefaretin devamlı yaptığı tahkikatlarla uyduğu da belirtilmiştir (BOA, HR.SYS. 726/18-1). İsmail Zühdü Bey'in H.5 Ramazan 1294 (M.13 Eylül 1877) tarihli tahriratında da İranlıların Muhammere taraflarına cephaneye gönderip askerle sevk edeceklerinin Basra Vilayeti tarafından bildirilmesi sonucu emir olunduğu üzere konu ile alakalı İran Hariciye Veziri ile yapılan görüşmeden bahsedilmektedir. İstenilen izahat üzerine İranlı Vezir daha önceden bahsi geçen bölgelerde bulunan bazı İranlı aşiretlerin denetim altına alınması için asker yollandığı, yollanan askerlerin görevlerini yaptıktan sonra geriye döndükleri ve şimdi yeniden asker ile cephaneye gönderilerek istihkam inşa edileceğine dair olan rivayetin hiçbir şekilde doğru olmadığı cevabını vermiştir (BOA, HR.SYS. 726/22-1).

Tahran Sefareti bu dönemde yukarıda örneklerini de verdiğimiz İran'ın askeri faaliyetleri dışında başka istihbari bilgileri bilhassa Rusların İran içerisindeki faaliyetleri ve Rus Ordusuna dair bilgileri de İstanbul'a aktarmıştır. Tahran Maslahatgüzarı imzalı H.11 Şaban 1294 (M.21 Ağustos 1877) tarihli tahrirat ile İran'a dair elde ettiği malumat bildirilmiştir. Bahsi geçen bu tahriratta; Hoy ile Selmas arasında beş altı fevçten oluşan İran ordusunu gizlice incelemek maksadıyla tebdil-i kıyafetle bir Rus zabiti adı geçen orduya gitmiş, fark edildiğinde tevkif edilerek hapsedildiği, durumun Tahran'a bildirilmesiyle de Rus zabitin ülkesinin hududuna kadar götürülerek iade edildiği belirtilmiştir. Tahriratta ayrıca; Tebriz Başşehbenderi Ali Behçet Bey'in Anadolu'da mağlubiyet alarak firar eden Rus Ordusunun durumuna ve Revan tarafındaki bazı bölgelerdeki ahalinin sıkıntılarına dair olan iki kıta varakanın yollandığı da ifade edilmiştir (BOA, İ.HR. 275/16713-1). "*Rusya ordusu hizmetinde bulunmuş olduğu halde bu kere Tebriz'e gelmiş olan İran devceleri muteberanından Mehmed Hanife'nin takrir-i şifahiyesi 5 Recep 94*" (M.16 Temmuz 1877) başlıklı bulunan varakada Mehmed Hanife isimli kişi özetle Rus Ordusu ile geçirdiği zaman içindeki gözlemlerini aktarmıştır. Ruslar tarafından zorla kendisine yük taşıttırıldığı, Rus Ordusu ile birlikte gidilen bölgelerdeki halkın hali ve meydana getirilen çarpışmalar anlatılmıştır (BOA, İ.HR. 275/16713-2). "*Nahçıvan ve Ordubad'dan gelen casusun takrir-i şifahiyesi 5 Recep 94*" (M.16 Temmuz 1877) başlıklı varakada benzer konular ile ilgili malumat verilmesine rağmen daha fazla bilgi verildiği görülmektedir (BOA, İ.HR. 275/16713-3). Her iki varakadaki ifadelerin Azerbaycan ağızından olması bu şifahi takrirleri veren kişilerin Azerbaycan Türkü olmaları ihtimalini akla getirmektedir. H.15 Zilkade (M.21 Kasım 1877) tarihli bir belgede "*Kafkasya ve Rus Anadolu Ordusu ahvaline dair Revan'dan Tebriz Şehbenderliği'ne gönderilen iki kıta tahrirat*" ve "*Tebriz Başşehbenderliği'ne Revan dahilinde Yenice nam mahalden gönderilen iki kıta tahriratın tercümesidir.*" ibareleri altında Rus Ordusu ile Kafkasya'daki bazı bölgelerle alakalı bilgiler aktarılmıştır. Muhtemelen bir hafiyeye tarafından gönderilen bu iki tahriratın ilkinde Ordubad'dan hareketle H.28 Recep (M. 8 Ağustos 1877)'de Yenice'ye geldiği belirtilip bir takım çarpışmalardan, Rusların kayıplarından, Osmanlı askerlerinin faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Yenice'yi ikamet yeri olarak seçme nedeni üç tarafa yakınlığı, Nahçıvan ile Ordubad'ın kilidi konumunda olması, İran'dan gelenlerle orduya gelip giden herkesin Yenice'den geçmesi olarak belirtilerek havadis almak için daha münasip bir mahal olmadığı ifade edilmiştir. Tahriratta Rusların Kafkaslardaki hakimiyeti ile bölge halkının Rusya'ya bağlılığının zayıf olduğu ve Osmanlı askeri karşısında çekindiklerine dair ifadelerde yer almaktadır. Rusların Kafkasya'ya önem vermeyerek topladıkları asker, doktor vb. Tuna tarafına gönderdikleri bildirilerek Revan ve civarındaki Rus askeri varlığıyla beraber ahalinin mallarını koruma çabalarından bahsedilmiştir. Tahriratın devamında bölgedeki Müslüman ahaliye karşı Rusların katliama varan davranışlarından, Komutan Melikov ile askeri konularda anlaşamamasından ötürü İmparatorun kardeşine gücendiği ve Rusların bölgeye yirmi bin nefer piyade getirdiği söylentisinin de yalan olduğundan bahsedilmiştir. Diğer tahriratta da bazı çatışmalar, Rusların kayıpları; İmparator, imparatorun kardeşi ve Melikov arasındaki Kars'ın alınmasına dair anlaşmazlığa, Rusların zahire toplama işlerine, Rus Ordusu ve bölgedeki Müslümanların durumuna değinilmiştir (BOA, HR.TO. 331/60-1).

Tahran Sefareti Rus Ordusunun yanında İran'da faaliyet gösteren Rus askerleri ile ilgili de malumat toplayarak İstanbul'u bilgilendirmiştir. Yukarıda da bahsettiğimiz Tahran Maslahatgüzarı imzalı H.11 Şaban 1294 (M.21 Ağustos 1877) tarihli tahriratta Tahran'da bulunan Rus general Frankini'den bahsetmektedir. Bu tahrirata göre; İran Şahı General Frankini'yi mühimmat ambarıyla tophanenin uyuşması ile münasip göreceği ıslahatı yapmaya memur etmiştir. Ayrıca Generalin tophane imalatıyla mevcudunu zamanın ihtiyacına uygun bulmadığı da tahriratta dile getirilmiştir (BOA, İ.HR. 275/16713-1). H.15 Ramazan 1294 (M.23 Eylül 1877) tarihli tahriratta da İran Şahının General Frankini'yi huzuruna davet ederek İran askeri ile ilgili görüşmeleri ifade edilmiştir (BOA, Y.PRK.AZJ. 1/77-1). Hariciye Nezareti'ne Tahran Sefareti'nden gelen H.19 Zilhicce 1294 (M.25 Aralık 1877) tarihli tahriratta General Frankini'nin Tiflis'e döndüğü, Tahran'dan ayrılmadan bir hafta evvel Şahın huzuruna gittiği ve Rusya Sefareti heyeti ile birlikte olmasına rağmen Şah tarafından fevkalade suretle taltif edildiği belirtilmiştir. Frankini'nin Tahran'da bulunduğu sırada tüm silah ile mühimmat ambarlarını inceleyerek ıslahı gereken maddelerini ve İran askeri düzeninin kura çekilerek toplanmasıyla tertibini içeren layihalar tanzim ederek Şah ile Sipahsalar'a verdiği de bu tahriratta belirtilmiştir (BOA, Y.PRK.HR. 2/19-1).

Tahran Sefareti'nin İran'ın Tarafsızlığını Sağlama Çabaları

Yukarıda da belirttiğimiz üzere 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi boyunca Tahran Sefareti İranlı yetkililerle diplomatik temaslar kurarak tarafsızlık teminatı almaya çalışmışlardır. Osmanlı memurlarının tarafsızlık teminatı alma çabalarına karşılık İranlılar düzenli bir şekilde tarafsızlıklarına dair teminat vererek Ruslarla yakınlıkları ve aralarında ittifak olup olmadığına dair sualleri tezkip etmelerine rağmen harp boyunca pragmatik bir siyaset takip ederek harbin gidişatına göre hareket etmişlerdir. Rusların savaşın öncesinde başlayan İran'ı kendi yanlarına çekme uğraşları ve zaman zaman İran'ın bu uğraşlara meyilleri doğal olarak Sefaretin bu temaslarını çok önemli bir hale getirmekteydi. H.1 Cemaziyevvel 1294 (M.14 Mayıs 1877) tarihli bir belgede İran'ın hazırlıkları hakkındaki söylentiler üzerine Hariciye Nezareti'nden Tahran Maslahatgüzarlığı'na İran'dan durumun izahının istenmesi için tebligat yapıldığı belirtilmiştir. Bu tebligat sonucunda da İran Hariciye Vezirinden Osmanlı'ya karşı iyi niyet teminatının cevap olarak alındığı da bildirilmiştir (BOA, İ.HR. 273/16552-1). H.22 Cemaziyevvel 1294 (M.4 Haziran 1877) tarihli başka bir belgede de; Rusların İran'ın tarafsızlığını bozmak için bazı teşebbüslerde buldukları, İran Şahının Tahran Sefareti memurlarını kabul ederek son derece dostça davrandığı ve Osmanlılar aleyhinde olduklarına dair rivayetleri tezkip ettiğinden bahsedilmektedir (BOA, İ.HR. 274/16603). Tahran Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne gelen H.27 Recep 1294 (M.7 Ağustos 1877) tarihli tahriratta; muharebenin başlangıcından beri Rusya Sefaretinin birtakım vaatler ile İran'ı ittifaka katmaya

uğraştığı, İngiltere Sefaretinin dahi İran'ın tarafsızlığını bozmaması yolunda çalıştığı ve İstanbul'daki İran Sefaretinden Babiali'ye birçok defa verilen teminatlara Tahran'da güvenle bakılmadığından bahsedilmektedir. Ancak sonradan yapılan güvenilir tahkikat ile Tahran'da bulunan yabancı Sefirlerden işitildiğine göre İran'ın artık kesinlikle tarafsız kalmaya karar verdiğinin anlaşıldığı belirtilmiştir. Ayrıca tahriratta güvenilir bir mahalden öğrenildiğine göre İran Şahının yakın çevresindekilere hitaben "Osmanlı Devleti şark düşmanı olan Rusya ile büyük bir muharebe açmış ve şu halde bizim tarafsız kalmamız Şark-ı İslamiyet'e uygunsuz bir keyfiyet bulunmuştur canımı ve saltanatımı terk ile İslam ile ittifakı pek arzu ediyorum lakin Osmanlılar İran Devleti'ne pek nazar-ı hakaretle bakıyorlar ve bizi memleketlerinde en küçük bir Avrupa Devletinin mazhar olduğu bir imtiyazdan bile mahrum ettiler ne yüzle ben milletimi ittifaka teşvik edebilirim hakikaten şu hallere pek teessüf eylemekteyim" dediği de aktarılmıştır. Tahriratın geri kalanında Osmanlı Devleti'nin İran'ın ittifakına ihtiyacı olmadığı belirtilerek Devlet ve Millet-i İslamiye'nin iyiliğini isteyen bazı kişilerin Osmanlı-İran ittifakının getireceği yararları üzerine açıklamaları verilmiştir (BOA, Y.PRK.HR. 1/53-1). H.23 Ramazan 1294 (M.1 Ekim 1877) tarihli bir belgede de Tahran Maslahatgüzarlığı'ndan gelen tahriratta İran'ın tarafsızlığa riayet etmeye kesin karar verdiği ve Şahın Osmanlı Devleti menfaatlerine uygun düşüncelere sahip olduğu belirtildiği ifade edilmiştir (BOA, İ.HR. 275/16702-1). Sefarettten Hariciyeye gelen 10 Ekim 1877 tarihli başka bir tahriratta da Ramazan Bayramı münasebetiyle tüm Sefaret memurlarının Şahın huzuruna davet edildiği ve bu davette Sefarete verilen görev üzerine İran Şahına Osmanlı'ya karşı şimdiki kadar gösterdiği iyi niyetinden ötürü Padişahın memnuniyetinin tebliği ile bu halin "hoşnudi Hazret-i Peygamberiye muvaffak" olacağına belirtildiği beyan edilmiştir. Şahında cevap olarak Osmanlı askerinin başarılarından memnun olduğunu bildirdiği de bahsi geçen telgrafta aktarılmıştır (BOA, İ.HR. 275/16710-1). H.4 Şevval 1294 (M.12 Ekim 1877) tarihli başka bir tahriratla da Ramazan Bayramı münasebetiyle Şahla yapılan görüşmenin daha detaylı anlatıldığı görülmektedir (BOA, Y.PRK.HR. 1/91-1).

Yapılan temaslar sonucunda Osmanlı ile İran arasında kurulan eskiye göre nispeten iyi ilişkiler, harbin Osmanlı'nın aleyhine gelişmesi ve Rusların çabaları sonrasında tersine dönmeye başladığı görülmektedir. Tahran Maslahatgüzarı imzalı H.26 Zilkade 1294 (M.2 Aralık 1877) tarihli Tahran Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne gelen tahriratta; Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın Erzurum'a kadar geri çekilerek Kars'ın düşman eline düşmesinin İran'daki tüm Osmanlı memurlarıyla vatandaşlarını kedere boğduğu ancak Şah ile çevresindekilerin içten içe ve belki alenen hoşnut olmalarına neden olduğu bildirilmiştir. Rusya Sefaretine tayin olan bir Rus miralayının alışımlışın dışında, geldiğinin ertesi günü Şahın huzuruna kabul edildiği, eğer Osmanlı Ordusu ilkbahara doğru bazı sıkıntılara düşerse İran'ın Bağdat ile Van Vilayetleri üzerine hareket edecekleri söylendiği ve "siyak-ı halden" anlaşıldığı da belirtilmiştir (BOA, Y.A.RES. 1/30-4). Osmanlı-İran ilişkilerinin zayıflamaya başladığı bu dönemde İran'ın Rusya ile ilişkilerinin ise belli bir yakınlık derecesinde devam ettiği görülmektedir. H.6 Zilhicce 1294 (M.12 Aralık 1877) tarihli tahriratta Maslahatgüzar İsmail Bey İran Hariciye Veziri ile yaptığı görüşmeyi aktarmaktadır. Görüşmede, "İstanbul'dan yeni haberler var mı?" diye soran İran Vezirine cevaben, İran İstanbul Sefiri Muhsin Han'a murassa kutu hediye edildiği söylenmiştir. Bu cevaba mukabellen İran Veziri de, haberin doğru olduğunu çünkü Muhsin Han tarafından kendisine bir tahrirat gelmemesine rağmen geçenlerde kendisini gören Rus Sefiri tarafından ona General İgnatıyef'in yolladığı mektubun okunduğunu belirtmiştir. Bahsi geçen mektubun, Muhsin Han'a edilen iltifat ile Mabeyn-i Hümayun tarafından yapılan diğer hususların tafsilatını içerdiği aktarılmıştır. Tahriratın devamında da Tahran Maslahatgüzarı'nın konu ile ilgili İgnatıyef'in İstanbul havadisini günü gününe ilan edeceğine süratle Tahran'daki Rus sefirine geçmesinin çok dikkat çekici ve şaşırtıcı olduğu ifadeleri yer almaktadır (BOA, Y.A.RES. 1/30-6). Rusların savaşın devam ettiği esnada İran'ın İstanbul sefirine verilecek hediyeyle İstanbul havadisinden haberdar olmaları ve bunları İran Hariciye Veziri ile paylaşmaları iki ülke arasındaki bilgi alışverişini ortaya koyarak Osmanlı ile alakalı havadislerin İran'ın İstanbul sefiri tarafından Ruslara aktarılmış olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Sefaretin 2 Ocak 1878 tarihli telgrafında da bir fırka Rus askerinin İran'dan Osmanlı'ya geçmek üzere olduğu ile ilgili haberin İran Hariciye Veziri tarafından tamamen tekzip edilerek konu hakkında teminat verildiği bildirilmiştir. Telgrafta ayrıca konu ile ilgili dikkatlice tahkikat yapılması Tebriz Başşehbenderliği'ne bildirildiği belirtilmiştir (BOA, HR.SYS 726/23). İran Hariciyesinden Tahran Sefareti'ne gelen 11 Ocak 1878 tarihli telgrafta ise Plevne'nin düşmesinin ardından İran Şahı tarafından Rus İmparatoruna tebrikname yollandığını İstanbul gazetelerinin yazmış olduklarını Sefaretin telgrafından anlaşıldığı bildirilerek bu durumun şaşkınlığa sebep olduğu ifade edilmiştir. Telgrafın devamında İran'ın Osmanlı'ya ve Padişaha karşı son derece iyi niyet beslediği ifade edilerek İslami argümanlarla Osmanlı Devleti'nin zararına bir durumu isteyemeyeceklerini belirtmişlerdir (BOA, Y.PRK. EŞA. 1/19-1). H.16 Safer 1295 (M.19 Şubat 1878) tarihli Tahran Sefareti'nden Hariciye'ye gelen tahrirattaysa, Tahran Maslahatgüzarı İsmail Bey'in Siphalsar ve Hariciye Veziri Mirza Hüseyin Han ile yaptığı mülakattan bahsedilmektedir. Mülakatta İran Vezirinin; harbin başlangıcından beri bazı kötü niyetli kişilerin sanki İran'ın Osmanlı'nın aleyhinde bir niyeti varmış gibi bahsederek birçok neşriyatta buldukları ancak kendi kendilerini tekzip ettiklerini ve İran'ın tarafsız kalması için uğraşı verip muvaffak olduğunu ifade ettiği bildirilmiştir. Ayrıca bahsi geçen tahriratta, İran Vezirinin Sırp ile Yunanlıların hareketlerine teessüf ederek Osmanlı Devleti hakkında güzel sözler beyan ettiği de aktarılmıştır (BOA, Y.EE. 78/3). Bu sıralarda Avrupa'ya seyahat planları olan İran Şahını Rus İmparatorunun Tahran'da ki sefiri vasıtasıyla ülkesine davet ettiği de Tahran Sefareti'nin H.23 Safer 1295 (M.26 Şubat 1878) tarihli tahriratıyla bildirilmiştir (BOA, Y.EE. 78/4).

Tahran Sefareti'nin harbin sonlanmasından hemen önce 2 Mart 1878 tarihli telgrafında, emir olduğu üzere İran Şahı ile görüşüldüğü, şahın teminatlarını yineleyerek şimdiki kadar sınıra asker yollamadıklarını beyan ettiği ifade edilmiştir (BOA, HR.SYS. 726/32).

Sefaretin yolladığı tahriratlardan ve diğer kaynaklardan gördüğümüz kadıyla İran harp boyunca Osmanlı ile Rusya arasında bir denge siyaseti izlemeye çalışmıştır. Her ne kadar İran'ın bilhassa Irak'taki Şiiler için kutsal bölgeleri ele geçirme heveslerinin olmasına rağmen kendi güçsüzlükleri ve siyasi konjonktürün izin vermemesinden dolayı bu yönde bir harekete girişmemiştir. İran Şahı ile yöneticileri Osmanlı ve Rus görevlileriyle yaptıkları görüşmelerde karşılarındaki muhataplarına yakın alaka göstererek sıcak ilişkiler içinde olduklarını hissettirmeye çalışmışlardır. Ancak savaşın sonlarına doğru Rusların savaş kazanacaklarının belli olması ve İran üzerindeki büyük etkiye sahip olmaları sebebiyle İran'ın yüzünü Rusya'ya döndüğü görülmektedir ki savaş sonucunda da imzalanana antlaşmayla Rusya'nın etkisiyle Kotur İran'a verilmiştir.

Osmanlı Ordusunun Bazı İhtiyaçlarının İran'dan Karşlanması

Harp esnasında Sefaret ağırlıklı olarak izleme-raporlama ve İran nezdinde diplomatik girişimlerle tarafsızlığını bozdurmamaya yönelik faaliyetler yürütmüş olsa da bazı belgelerde görüldüğü üzere Osmanlı Ordusu için İran'dan bir takım ihtiyaçların karşılandığı anlaşılmaktadır. Tebriz Başşehbenderi Ali Behçet Bey tarafından Tahran Sefareti'ne gönderilen H.25 Ramazan 1294 (M.3 Ekim 1877) tarihli hususi

tahriratla Osmanlı Ordusunun bazı ihtiyaçlarının zorluklara rağmen karşılandığı detaylı şekilde anlatılmıştır. Rusların entrikalarına karşı durarak ve İranlılarında tutmuş oldukları politikadan döndürüldüğü ifade edilerek İranlıların zahireleri teslim için hazırlıklara başladıkları belirtilmiştir. Kumandan Paşadan altı yüz deve tedarik ve kiralama emri geldiğinden bu işle de uğraşıldığı bildirilmiştir. Tahriratta ayrıca Osmanlı askerlerine yağmurluk yaptırmak için İran işi aba talep olunması üzerine çarşıda bulunan abalardan numune olarak birer parça satın alınarak yollandığı, numuneler dışında bir adet yağmurluk dahi Tebriz'de bulunan bir Osmanlı terzisine yaptırılarak gönderildiği ifade edilmiştir. Aba ve yağmurluk numunelerinin yollanması üzerine Ruslar ne yapacaklarını şaşırtdıkları ve bu durumun İran'ın tarafsızlığına aykırı olduğunu ileri sürerek şikayet ettikleri bildirilmiştir. Rusların bu şikayeti üzerine İranlı yetkililere çarşıdan alınan eşyanın engellenemeyeceği gibi terzinin de Osmanlı vatandaşı olduğu cevabı verildiği bildirilerek hatta şaka yollu tarafsızlığa zarar gelmemesi için bakkal ve kasap bize erzak ve et vermesin dendiği de belirtilmiştir (BOA, Y.PRK.EŞA. 1/13-1). H.6 Şevval 1294 (M.14 Ekim 1877) tarihli Maliye Nezareti'ne yazılmış olan bir tahriratta da Bayezid Kolordusu için İran'dan satın alınan erzak ve kıyafet giysilerin değeri olan yirmi beş bin lira için Tebriz Şehbenderliği vasıtasıyla Bank-ı Osmanî'ye poliçe gönderileceği ifade edilmiştir. Tahran Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne gelen 15 Ocak 1878 tarihli telgraftaki "*İraniler haffiyen bize zahire ve elbise sattılar şimdide Rusyalılara satmakta oldukları muhakkaktır*" ifadelerinden (BOA, HR.SYS. 726/24; HR.SYS. 726/25) İran'ın Rusya'ya da malzeme sattığı anlaşılmaktadır.

Sonuç

Tahran Sefareti yaklaşık on ay süren 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi esnasında Maslahatgüzar İsmail Zühdü Bey tarafından idare edilmiştir. İran savaşa iştirak etmemiş olmasına rağmen harp bölgesine yakın olması ve Rusların İran üzerinde güçlü etkileri bulunması Osmanlı Devleti açısından savaş boyunca İran'a dikkat edilip kontrol altında tutulmasını zaruri hale getirmekteydi. İran'ın Ruslarla anlaşarak ya da kendi siyaseti gereği bilhassa Irak sınırında askeri faaliyetlere girişmesi Osmanlı Devleti'nin mecburi olarak İran sınırına asker kaydırmasına ve bu durumda Osmanlı'yı Kafkasya Cephesinde zor duruma düşürebilirdi. Bu ihtimalden ötürü harbin öncesinde ve esnasında Sefaret vasıtasıyla İran dikkatlice izlenildiği ve özellikle Irak sınırı yakınlarında askeri faaliyet gösterdiklerinde Sefaret tarafından diplomatik girişimlerde bulunularak izahat istenildiği görülmektedir. İran dışında Tahran Sefareti ve bilhassa savaşın geçtiği coğrafyaya yakınlığından ötürü Tebriz Başşehbenderliği'nin elden geldiğince Rus Ordusu ile Rusların İran içerisindeki faaliyetlerini izleyerek İstanbul'u bu faaliyetlerle alakalı bilgilendirdiğini müşahede etmekteyiz.

Tahran Sefareti'nin bir diğer önemli faaliyeti de fırsat buldukça İran Şahı, Sadrazamı ya da Hariciye Veziri ile görüşerek onların tarafsızlığı ve Osmanlı'ya karşı iyi niyetlerine dair teminat almak olmuştur. Rusların savaşın başlamasından önce İranlıları Osmanlı Devleti'ne karşı bir ittifaka dahil etme çabaları ve İran üzerindeki nüfuzları bu ittifakı göz ardı edilemeyecek bir ihtimal haline getirmekteydi. Bu ihtimalden ötürü de Osmanlı diplomatları savaşın başlamasından evvel çeşitli ülkelerde İran ve Rusya arasında bir ittifak olup olmadığını ve iki ülke arasındaki ilişkilerin düzeyini anlamaya yönelik çalışmalar yürütmüşlerdir. Tahran Sefareti memurları da İran nezdinde bu yönde diplomatik faaliyetlerde bulunmuştur. İran'ın savaşa girmemesinin tek nedeni olarak Sefaretin İran Şahı ve devlet yetkilileri nezdindeki girişimlerinin olduğu söylenemez. Ancak Sefaretin İran nezdindeki diplomatik girişimlerinin iki ülke arasındaki ilişkileri Osmanlı açısından bu kritik zamanda belli bir seviyede tuttuğu söylenebilir. Bahsettiğimiz bu izleme-raporlama faaliyetleriyle, diplomatik girişimlerin dışında Tebriz Başşehbenderi olan Ali Behçet Bey'in gayretleriyle Osmanlı Ordusunun erzak ve kıyafet gibi bazı ihtiyaçlarının İran'dan karşılanmasına da yardımcı olunduğu arşiv belgelerinde görülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, Dahiliye Nezâreti Sicill-i Ahvâl Defterleri (DH.SAİD.d): 4/20
 BOA, Hariciye Nezâreti Hariciye Tercüme Odası (HR.TO): 104/22-1, 125/117-1, 331/60-1,
 BOA, Hariciye Nezâreti Sicill-i Ahvâl İdaresi (HR.SAİD): 2/3-3, 2/3-4, 2/3-5, 2/3-6
 BOA, Hariciye Nezâreti Siyasi Kalemi (HR.SYS): 726/2, 726/18-1, 726/22-1, 726/23, 726/24, 726/25, 726/32, 2930/15-1, 2930/16-1,
 BOA, İrade Hariciye (İ.HR): 46/2186, 273/16486-5, 273/16552-1, 274/16603, 275/16702-1, 275/16710-1, 275/16713-1, 275/16713-2, 275/16713-3
 BOA, Yıldız Esas Evrakı (Y.EE): 78/3, 78/4
 BOA, Yıldız Perakende, Arzuhâl ve Journaller Kataloğu (Y.PRK.AZJ):1/77-1
 BOA, Yıldız Perakende, Elçilik-Şehbenderlik ve Ataşemiliterlik Maruzâtı (Y.PRK.EŞA): 1/13-1, 1/19-1
 BOA, Yıldız Perakende, Hariciye Nezâreti Maruzâtı (Y.PRK.HR): 1/53-1, 1/91-1, 2/19-1,
 BOA, Yıldız Sadâret Resmî Maruzât Evrakı (Y.A.RES): 1/1-4, 1/30-4, 1/30-6

The National Archives

Foreign Office (FO):

424/45. No. 311, "The Earl of Derby to Mr. Thomson", November 15, 1876
 424/48. No. 301, "The Earl of Derby to Mr. Taylour Thomson", January 26, 1877
 424/51. No.102, "Mr. Jocelyn to the Earl of Derby", April 7, 1877
 424/51. No.355, "Mr. Layard to the Earl of Derby", April 21, 1877
 424/51. No.553, "Mr. Layard to the Earl of Derby", April 27, 1877
 424/51. No. 615, "Lord A. Loftus to the Earl of Derby", April 29, 1877
 424/52. No.238, "Mr. Taylour Thomson to the Earl of Derby", April 27, 1877
 424/53. No.385, "Lord A. Loftus to the Earl of Derby", April 29, 1877

Diğer Kaynaklar

Hale, W. (2003). *Türk Dış Politikası 1774-2000*. (çev. P. Demir), Mozaik.
 İnalçık, H. (2016). *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-IV Âyânlar, Tanzimat, Meşrutiyet*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
 Karal, E. Z. (1983). *Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, VIII.
 Ollier, E. (1912). *Cassell's Illustrated History of The Russo-Turkish War. Vol. 1*. Cassell & Company Limited.
 Saray, M. (1999). *Türk-İran İlişkileri*. Atatürk Araştırma Merkezi.
 Türk, İ. C. (2013). *Kırım Harbi Esnasında Osmanlı İnan Münasebetleri*. Arı Sanat.
 Zürcher, E. J. (2000) *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. (çev. Y. Saner Gönen). İletişim Yayınları.

Structured Abstract

The Turan-Iran struggles date back to the very old period of history. After the establishment of the Ottoman Empire, these struggles were continued, especially the relations with the Safavid Empire were the scene of high-intensity conflicts. As a result of the decline of the Ottoman Empire against the West, and the Russian and British gain effectiveness to the degree that harm Iran's independence in country during the Qajar Dynasty, the Ottoman-Iranian relations has changed in the XIX. century. With this change, entered a period avoid from conflict, in which the struggle was of low intensity, and diplomacy gained great importance. As a result of diplomacy gaining importance naturally was making it oblige the presence of actors who would carry out diplomacy. Due to this compulsory situation, the Ottoman Empire established its embassy in Tehran with the decision dated H.10 Rajap 1264 (G.12 June 1848).

II. Abdulhamid had to struggle with many existing problems of the state with his accession to the throne. Before the first year of his sultanate, as a result of political developments, the state was dragged into war with the Russians and II. Abdulhamid's sultanate had begun with one of the most critical wars in the history of the Ottoman Empire. A conference (Tersane Konferansi) was held in Istanbul at the end of 1876, with the proposal of England, for the purpose of solve the problems that existed especially in the Balkans and The Ottoman Empire had rejected the great powers' proposals by the based on the Kanun-i Esasi that it had just declared. After the conference failed in this way, Russia had declared war against the Ottoman Empire on 24 April 1877.

The relations between the Ottoman Empire and Iran were generally continued in unfriendly and distant tone relations due to some issues, especially the border issue. Before the 1877-1878 Ottoman-Russia War, Iranian Shah Nâsîrüddin's visit to Baghdad and Istanbul paved the way for establishing friendly relations. However, with the effects of also Russians propagandas the positive atmosphere which formed as a result of the visits of the Iranian Shah Nâsîrüddin breakdown and the opposite atmosphere was formed. The attack on Iranian hajis in Medina, which was also reflected in the newspapers in Tehran in a short time before the war, caused the relations between the two countries a little more get stretched in this critical period. When we examine the documents of the period, it can be said that the administrators of the Ottoman Empire were refrained from the possibility of Iran entering into an alliance with Russia and perform diplomacy for prevent this.

We observe that the Tehran Embassy officiated provide a variety of intelligence informations especially military intelligence, having diplomatic contacts with Iranian authorizes and taking guarantees of neutrality from them and meet some of the military's needs, during the 1877-1878 Ottoman-Russia War. The Embassy has officiated these operations sometimes on its own initiative and sometimes on the orders it received.

It is seen that the embassy followed the military operations of Iran especially against the Ottoman Empire and informed Istanbul during the war and even before the war. The Embassy has reported on Iran's ambitions on the territory of the Ottoman Empire and before the war has informed Istanbul regarding to situation.

It is seen that Tehran Embassy monitors and reports the military operations of Iran also after the start of the Ottoman - Russian war. The Embassy requested an explanation from the Iranian authorities regarding the reasons for Iran's military operations, especially near the Ottoman border, during the war and reported the answers which received as a result of these explanations to Istanbul.

In this period, Tehran Embassy has transferred other intelligence informations to Istanbul except from Iran's military operations. This informations are especially about the operations of the Russians in Iran and the Russian Army. It is seen that through the Iranians and spies in the Russian Army, intelligence is collected on the situation of the Russian Army in the Caucasus, various conflicts, the situation of the people in the region, the situation of some cities in the Caucasus and some military conflicts in the Russian command echelon. We observe that the Tehran Embassy also collects information about the Russian soldiers' operating in Iran in addition to the Russian Army and informs Istanbul.

During the 1877-1878 Ottoman-Russia War, the Tehran Embassy has tried to get a guarantee of neutrality by establishing diplomatic contacts with the Iranian authorities. In response to the efforts of the Ottoman State authorizes to obtain a guarantee of neutrality the Iranians regularly gave guarantees of their neutrality and although they denied the questions about their intimacy with the Russians and whether there was an alliance between them, they has followed a pragmatic policy throughout the war and acted according to the way of the war. The effort of the Russians to gain Iran to their side, which started before the war, and Iran's trend to these efforts from time to time naturally was making these contacts of the embassy very important.

As we can see from the correspondence sent by the Embassy and other sources, Iran has tried to follow a policy of balance between the Ottoman Empire and Russia throughout the war. Although Iran was willing to capture the holy places, especially for the Shias in Iraq, it could not take any action in this direction due to its own weakness and the political conjuncture not allowing it. Iranian Shah and its directors tried to make them feel that they were in warm relations by showing close interest to their interlocutors during their meetings with Ottoman and Russian state authorizes. However, towards the end of the war, it is seen that Iran turned its face to Russia, since it was clear that the Russians will win the war and had a great influence on Iran. Kotur was also given to Iran with the influence of Russia with the treaty signed as a result of the war.

During the war, the Embassy mainly carried out activities aimed at monitoring-reporting and not to disrupt its neutrality through diplomatic initiatives with Iran. However, as can be seen in some documents, it is understood that some needs were met from Iran for the Ottoman Army. Despite Iran's desire not to disturb its neutrality and the efforts of the Russians to prevent it, provisions were purchased from Iran for the Ottoman Army. It is seen that clothing was also supplied from Iran for the Ottoman Army upon the request, other than the provisions.